

JE HOMEOPATIE VĚDNÍ DISCIPLÍNOU?

ALEŠ FRANČ^a a VLADIMÍR BÍBA^b

^a Ústav technologie léků, Farmaceutická fakulta, Veterinární a farmaceutická univerzita Brno, Palackého tř. 1/3, 612 42 Brno, ^b Advokátní kancelář JUDr. PharmDr. Vladimír Bíba, Duškova 45, 150 00 Praha 5 franca@vfu.cz

Došlo 15.7.19, přijato 24.10.19.

Klíčová slova: homeopatie, věda, klinické studie, okultismus

Obsah

1. Úvod
2. Základní principy homeopatie
3. Rozpory v homeopatické praxi
4. Snaha o průkaz účinků homeopatie
5. Pokusy o vědecké vysvětlení homeopatie
6. Religiózní podstata homeopatie
 - 6.1. Gnóze
 - 6.2. Astrologie
 - 6.3. Alchymie
 - 6.4. Mesmerismus
7. Postavení homeopatie v České republice
8. Registrace homeopatik a postavení homeopatie v zemích EU
9. Stanoviska odborných lékařských společností v Evropě k homeopatii
10. Ekonomické aspekty užívání homeopatie
11. Závěr

1. Úvod

Homeopatii vymyslel, jako novou léčebnou metodu, německý lékař CH. F. S. Hahnemann (1755–1843). Od počátku ji považoval za protiklad klasické medicíny, kterou nazval „alopatii“ a zcela ji zavrhl. Název homeopatie má vyjadřovat, že jde o léčení podobného podobným (*similia similibus curantur*), tedy o opak „alopatie“, která podle něho pouze potlačuje příznaky (*contraria contrariis curantur*). Hahnemann zformuloval i základní principy homeopatie, na kterých jeho metoda stojí již více než dvě stě let a které nevycházejí z běžných fyzikálně-chemických ani biologických zákonitostí, nýbrž z okultismu. Přesto se předmět homeopatie vyučuje na obou farmaceutických fakultách v ČR a homeopatika jsou běžně předepisována na lékařský předpis, neboť homeopatii vysvětlují mechanismus účinku energiemi, informacemi nebo

existencí různých subatomárních částic, které zatím nebyly objeveny. Cílem tohoto článku je na základě historie i současnosti poukázat, že základní podstatou homeopatie je duchovní podstata, jejíž aspekty jsou v rozporu s principy současné medicíny a farmacie. Tento článek neřeší vztahy mezi jednotlivými homeopatickými školami, např. francouzskou, která se snaží o „vědecké“ důkazy, nebo německou, rakouskou, anglickou či indickou, které se přímo okultních principů dovolávají. Jak tvrdí sami homeopati, základní principy homeopatie a používané léky zůstávají vždy stejné¹.

2. Základní principy homeopatie

Homeopatie stojí na několika axiomech, které nemají oporu v klasické vědě. Základní princip podobnosti (*similia similibus curantur*) praví, že léčivá látka vyvoláváající u zdravého člověka určité příznaky, léčí nemoc, která se projevuje u nemocného příznaky podobnými. Proto se účinky homeopatik zkoušejí na zdravých dobrovolnících (Hahanemanský experiment). Tak vznikají homeopatické lékopisy pod názvem *Materia medica*. Homeopati dále věří, že živý organismus je ovládan duchovní životní silou (*vis vitalis*), která je zodpovědná za život organismu a řídí i jeho hmotné tělo. Její narušení se v těle projeví jako nemoc. Homeopatická léčba prostřednictvím zduchovnělého léčiva, které již neobsahuje hmotnou substanci, směřuje k jejímu nehmotnému ovlivnění, čímž následně vede k uzdravení celého těla. Hahnemann proto odmítá, že příčiny chorob jsou materiálního původu a za jejich původce považuje narušení životní síly znečištěními (miasmata). Ta jsou vždy původu duchovního. Hahnemann věřil v existenci tří základních miasmatických, duchovních chorob: syfilidy, svrabu a syfózy. Teprve od nich se odvíjejí ostatní choroby. Homeopatičtí pacienti jsou obvykle dle svých fyzických dispozic a povahových vlastností rozděleni do několika typů (*konstitucí*). Každé z nich odpovídá určitá homeopatická substance, na kterou daný typ nejlépe reaguje při léčbě².

Léčivý přípravek se zde stává tím účinnějším, čím více je zředěný. Za nejúčinnější jsou považovány ty, které neobsahují ani jednu molekulu výchozí, „účinné“ látky, která se do konečné koncentrace zředí (potencuje). Tato látka se v poměru buď 1:10 (značí se jako D1 – decimální ředění) nebo 1:100 (značí se C1 – centezimální ředění) přidá k tekutině (nejčastěji k vodě či zředěnému lihu) a směs se protřepává (dynamizuje). Z takto protřepané směsi se opět vezme jeden díl, který se ve stejném poměru smísí s tekutinou a stejným způsobem zpracovává. Každé další ředění se značí zvětšením indexu o jedničku (např. D2, D3 resp. C2...). Existují například i vysoce účinná milionová ředění, která se značí M nebo ředění dle Korsa-

kova (K), kde se homeopatikum protřepává vždy v jedné lahvičce. Dynamizací se z látky uvolňuje její duchovní esence, která je zde v nedynamizovaném stavu „svázána hmotou“ a je vlastním nositelem účinku homeopatického preparátu. Těmto koncentracím, vzniklých potenciací, se odborně říká nekonečně malá (infinitesimální) dávka. Konečná léková forma homeopatika od určitého ředění (D 24 resp. C 12) neobsahuje statisticky ani jedinou molekulu výchozí látky a je tvořena obvykle samotným cukrem (u granulí nebo globulí) nebo rozpouštědlem, obvykle lihem (u roztoků – kapek). Platí zde tzv. Arndtův-Schulzův zákon, který praví, že čím je přípravek zředěnější, tím je účinnější^{3,4}. Souhrn a vysvětlení jednotlivých principů uvádí tab. I.

3. Rozpory v homeopatické praxi

Kritici homeopatie poukazují na skutečnost, že v homeopatii existuje celá řada přípravků, které jsou aplikovány v naprostém rozporu s proklamovaným principem podobnosti. Například rostlina Puchýřnatec jedovatý (*Physostigma venenosum*) způsobuje v pokusu snížení nitroočního tlaku, protože obsahuje parasymptomimeticky působící fyzostigmin. Podle principu simile by se tedy měla v homeopatii používat tam, kde má nemocný snížený nitrooční tlak, ale opak je pravdou. Přípravek Osteocynesine obsahuje soli vápníku pro léčbu osteoporózy. Ovšem podle homeopatických principů by ji měl naopak způsobovat. Jindy se pro posílení organismu používají vitaminy v homeopatických ředěních. Avšak to by mělo vést

k oslabení organismu. Nebo jsou používány látky, které v pokusu nevykazují žádné příznaky, a přesto jsou jim připisovány významné účinky. Například oxid křemičitý (*Silicea*) je právě proto, že nemá žádné účinky na živý organismus, používán i jako pomocná látka do tablet. Hahnemannský experiment však uvádí, že jedinci citliví k patogenetickému působení přípravku *Silicea* jsou zimomřiví, precitlivělí na chlad, hojně se potí, hlavně na hlavě a nohou. Jsou to jedinci čilého ducha, trochu nesmělí, s nedostatkem důvěry v sebe sama, obávající se neúspěchu v intelektuálním podnikání, kde se jim přesto daří. Snadno propadají anticipační úzkosti a mají sklon k lakotě. *Silicea* není vhodná pro měkké, zvadlé, indolentní jedince bez nervů. U živočišného uhlí (*Carbo animalis*), které se rovněž v organismu nevstřebává, Hahnemannský pokus ukázal hypertrofii uzlin v podpaždí a v tříselech, indurované uzlíky v oblasti prsu, varlat, slinných žláz, doprovázené tvrdým a promodralým vzhledem. U kovového zlata (*Aurum metallicum*), které je nereaktivní a nevyvolává žádné symptomy, Hahnemannský pokus ukázal deprese, které se mohou vyvinout až k znechucení životem a k sebevraždě, kardiovaskulární eretismus doprovázený hlavně cefalickou kongescí, sklony k hypertenzi a kardiomegálií. Podle tohoto „Hahnemannského pokusu“ se pak používá například u hypertenzí nebo depresivních pacientů⁵.

4. Snaha o průkaz účinků homeopatie

Bylo předloženo velké množství klinických studií, které deklarovaly účinnost homeopatik. Jejich zpětným

Tabulka I
Základní homeopatické principy

Principy	Popis	Využití
Zákon podobnosti	Látka, která na zdravém člověku vyvolá jisté účinky, dokáže léčit nemoc, která se na nemocném projeví podobnými příznaky.	Substance se vybírají podle příznaků nemoci, které jsou podobné jejich účinkům.
Hahnemannský pokus	Jde o příznaky, které lék vyvolá na zdravém jedinci.	Podle těchto příznaků se volí homeopatická substance.
Životní síla	Jedná se o duchovní sílu, která řídí hmotné tělo.	Homeopatika působí na životní sílu.
Miasma	Jde o duchovní znečištění člověka, ze kterého se rozvíjejí další nemoci.	Může sloužit k diagnostice původu nemoci.
Typologie	Každý člověk na základě původně astrologické symboliky nejlépe reaguje na jedno léčivo, které tvoří jeho typ.	Každý typ může používat svoji substanci k léčbě prakticky veškerých svých onemocnění.
Decimální a centesimální ředění	Látka se do konečné koncentrace ředí nejčastěji v poměru 1:10 (decimální ředění) nebo 1:100 (centesimální ředění).	Podává se odhmotněná substance, která působí duchovně.
Potenciace	Postupnému ředění (v daném poměru 1:10 resp. 1:100) říkáme potenciace.	Ředěním se zušlechťuje materiální podstata substancí.
Dynamizace	Jednotlivá ředění se vždy protřepávají.	Protřepáváním se ze substancí uvolňují duchovní síly.
Arndtův-Schulzův zákon	Čím je lék ředěnější, tím je účinnější. Nejúčinnější léky již neobsahují žádnou hmotu.	Léky s vysokým ředěním se podávají v nižší dávce a v delším časovém intervalu.

hodnocením ve formě metaanalýz se věnovalo několik prací. Hill a Doyon (1990) identifikovali 40 randomizovaných klinických studií. V 19 z nich byla homeopatická terapie více účinná než placebo a v 19 tomu bylo naopak. Dvě studie neukázaly žádný rozdíl v působnosti homeopatické terapie a standardní terapie⁶. Tato práce podává jednoznačný závěr, že účinnost homeopatie nebyla prokázána. Na práci reagoval Kleijnen a spol.⁷, kteří srovnávali 107 kontrolovaných studií, z nichž pouhých 68 bylo randomizovaných. Metodologická kvalita se posuzovala skórovacím systémem podle předem definovaných kritérií. U většiny studií byly prokázány nedostatky: 81 studií přineslo pozitivní výsledky, 24 negativní a 2 studie nebylo možné interpretovat. Autoři konstatují, že většina studií svědčí ve prospěch homeopatik, avšak upozorňují, že většina studií má velice špatnou kvalitu a že s rostoucí kvalitou provedení studií klesá jejich úspěšnost⁷. K podobným, nejednoznačným výsledkům dospěli Barnes a spol.⁸. Studie vzbudily bouřlivou diskusi jak v řadách homeopatů, tak jejich odpůrců. Na tuto diskusi navázala Clausiusová⁹, která v roce 1998 vydala monografii, jejímž cílem bylo zpracovat přehled o metodách, nedostatcích a výsledcích dosud provedených homeopatických studií a konstatovat, zda jsou homeopatika účinnější než placebo. Posuzovala celkem 186 studií, z nichž 17 nesplnilo zadaná kritéria pro metaanalýzu. Autorka došla k závěru, že nelze prokázat hypotézu o nulovém efektu homeopatik⁹. Srovnáním metodiky těchto studií se u nás věnoval například Hendl¹⁰. Následovaly další práce, např. Ernst a spol.¹¹, Cucherat a spol.¹², Ernst¹³ nebo Mathie a spol.¹⁴. Tyto práce vyznívají vesměs nejednoznačně ve smyslu, zda je homeopatie účinnější než placebo. Asi nejzásadnější práci, která zpochybnila účinnost homeopatie, publikovali Shang a spol.¹⁵, v časopise *Lancet*, která hodnotila 110 homeopatických a 110 alopatických studií. Práce neprokázala žádný rozdíl mezi homeopatikem a placebem a odpůrci homeopatie ji považovali za definitivní konec homeopatie.

Většina ze zde uvedených studií, resp. metaanalýz se zdráhá uvést jednoznačné výsledky z důvodu nekvalitně provedených studií. Patří mezi ně nedostatečný počet pacientů, velké a nevysvětlené výpadky pacientů, nesprávně provedená randomizace nebo dvojité zaslepení, nepřesně určená vstupní kritéria a nesprávné statistické zpracování. Závažný je také fakt, že se v řadě studií hodnotí pouze subjektivní pocit, nikoli objektivně měřitelné parametry, např. funkční testy, které by lépe odrazily skutečné ovlivnění průběhu onemocnění. Pokud by se přesto prokázala účinnost homeopatie, bylo by třeba uvést i mechanismus účinku resp. vysvětlit, jak mohou přípravky, které neobsahují ani molekulu účinné látky, vlastně fungovat. Někteří se o to pokusili.

5. Pokusy o vědecké vysvětlení homeopatie

V historii byla publikována celá řada pokusů o vysvětlení mechanismu účinku homeopatie, z nichž se některé dostaly do centra pozornosti. Jde např. o tzv. „otisk molekuly“ účinné látky do struktury vody. S touto teorií

přišel v roce 1988 francouzský imunolog Jacques Benveniste, který v časopise *Nature* zveřejnil práci, kde zkoumal degranulaci bazofilů v přítomnosti zředěného alergenu¹⁶. Reakce měla probíhat i po více než desetitisíci násobném zředění, kde statisticky již nemůže být alergen přítomen. Benveniste nabídl vysvětlení, že látky zanechávají svůj „otisk“ ve vodném médiu. Avšak kritici poukázali, že tento otisk přetrvává řádově pikosekundy po odstranění molekuly agens z roztoku¹⁷. Po nezávislém prozkoumání se celá práce i její teorie projevy jako podvod a výzkumná laboratoř byla uzavřena¹⁸. Další teorií byla tzv. „teorie kavitace“, kterou publikoval Suslik. Ten zjistil, že při působení ultrazvuku ve vodě vznikají tzv. indukované kavitační bubliny, které při zhroucení poskytují tzv. „horký bod“ o teplotě až 5200 K, vytvářející výhodné reakční podmínky pro některé chemické reakce¹⁹. Podobně má podle homeopatů působit i dynamizace. Nicméně při dynamizaci je vložena energie řádově nižší než při působení ultrazvuku a k podobnému jevu zde nemůže docházet. V kavitách dochází k reakcím přítomných molekul, zatímco v infinitezimálních koncentracích ani nemá co reagovat. Rovněž ani teoreticky nemůže docházet k žádné modifikaci molekul vody, které by byly schopné nést nějakou „informaci“. Jako další důkaz působení homeopatik byly použity například výzkumy Bonavidy. Jeho práce se týkala zkoumání cytotoxického účinku kombinované modalit s použitím různých koncentrací rekombinantního tumor nekrosis faktoru (rTNF) s adriamycinem s cisplatinou na buněčných liniích lidského karcinomu vaječníků. Práce se ovšem vůbec netýká homeopatie a není zde naplněn jediný z homeopatických principů. Za účinek jsou zde zodpovědné molekuly rTNF (cit.²⁰). Podobně je citována práce autorů Wijka a Wieganta z univerzity v Utrechtu, která se měla stát důkazem účinnosti homeopatie. Práce se zabývá vývojem reparačních proteinů při toxickém poškození buněk myších fibroblastů po aplikaci toxické a ředěné dávky arsenu. Autoři uvádějí, že aplikace stonásobně menší koncentrace arsenu vedla ke zvýšení produkce proteinů a přežívajících buněk než tomu bylo u dávky toxické²¹. To je ovšem stejnost (izopatie), nikoli podobnost, kdy při snížení dávky dojde ke změně účinku. V obou případech se totiž produkce reparačních proteinů zvýšila. Nebyly zde ovšem použity ani infinitezimální dávky a roztok nebyl potencován ani dynamizován. Později se objevují další a další „důkazy“ o vědeckém působení homeopatik. Langerová přichází s teorií „magnetických fotonů“²², diskutuje se zatím bez ověření o možných kvantových teoriích²³, uvažuje se o nanoreziduích výchozích látek²⁴ apod. Na podobné pokusy reagovala vědecká obec uspořádáním happeningu, kde se skeptici rozhodli v říjnu 2018 neúspěšně předávkovat homeopatiky, aby vyvrátili mýty o jejich účinnosti. Nic se jim nestalo²⁵.

Jestliže se tedy nepodařilo potvrdit účinek homeopatie a snahy o vědecké vysvětlení mechanismu účinku vyšly naprázdno, je dobré prozkoumat, jak otcové homeopatie vysvětlovali její podstatu. Hahnemann by nikdy nepřipustil, aby se jeho metoda srovnávala s klasickou „alopatickou léčbou“. Obě metody jsou podle něho vůči sobě navzájem v protikladu a nemohou se navzájem přiblížit nebo dokon-

ce sloučit. Takovéto směřování je podle něho „zločinnou zradou božské homeopatie“⁴². J. T. Kent, přední a velmi uznávaný homeopat z počátku minulého století dobře věděl, že odvolávat se na vědecké poznání je pro homeopatii nebezpečné, když uvedl: „Mějme se na pozoru před zkušenostmi vědců. Hahnemann pro nás vytýčil zákony, které můžeme studovat a na nichž můžeme stavět... v homeopatii jsou platné samotné principy, a vše, co s nimi není v souladu, je třeba nechat stranou“²⁶. Pokud tito koryfeje homeopatie odmítali vědu, jak sami definovali působení homeopatik?

6. Religiózní podstata homeopatie

První a známí homeopaté se obraceli k náboženství a k okultismu. Všechny homeopatické principy lze totiž nalézt v okultních naukách, které byly rozšířeny již v antice a skrze středověk přetrvaly až do dnešní doby. Dodnes se jich homeopaté prakticky celého světa dovolávají²⁷.

6.1. Gnóze

Typickým je pro celou homeopatii gnostický pohled na svět. Gnostici věřili ve dva zcela odlišné světy, svět duchovní a svět materiální, přičemž svět duchovní (neviditelný) je světu hmotnému (viditelnému) nadřazený a ovládá jej. Každý hmotný projev, zde např. nemoc, měl tak ve své podstatě příčinu duchovní. Kent uvádí: „Známe dva světy, svět příčin a svět důsledků. V tom druhém, hmotném, nám k vnímání slouží oči, prsty, nos, ucho, jde o svět výsledků. Svět příčin je neviditelný, nepoznatelný pěti smysly... Homeopatie existuje jako zákon, její příčiny pocházejí ze světa příčin. Kdyby neexistovala ve světě příčin, nemohla by existovat ani ve světě důsledků“²⁶. Gnostici dále tvrdili, že člověk je stejné podstaty jako Bůh a původně žil v duchovním světě. Svým pádem a následným vyhnáním z ráje však upadl do zajetí hmoty, která je chápána jako hříšná a jejím tvůrcem je nižší bůh – Demiurg, satan. Pokud si však člověk uvědomí převahu svého ducha nad hmotou svého těla, vymaní se z jejího zajetí a sjednotí se se svým duchovním Já, které tak znovu obdrží ztracenou boží přirozenost. Takto se duch dostává do „duchovního“, nadpřirozeného světa, který je našimi smysly nepoznatelný a který je daleko důležitější než svět materiální²⁸. Gnostický pohled na homeopatii v tomto smyslu vyjádřil i známý německý homeopat Dethlefsen, když v souvislosti s výrobou homeopatik konstatoval, že „vyhnání člověka z ráje anebo z vědomí jednoty je pádem do hmoty, která je hříšná a jedovatá, a že na ní lpěl odjakživa přídomek něčeho zlého, temného, satanského“²⁹. Dalšími prvky gnostického uvažování v homeopatii jsou totální zduchovnění příčin nemocí nehmotnými miasmami, snaha o ovlivnění těla působením na nehmotnou životní sílu, a dobývání duchovní esence z hmoty a její zušlechťování dynamizací a potenciací. Sami homeopati uvádějí, že Hahnemann byl silně gnostickou tradicí ovlivněn³⁰ a že gnóze je jednou z filosofických poloh homeopatie³¹.

6.2. Astrologie

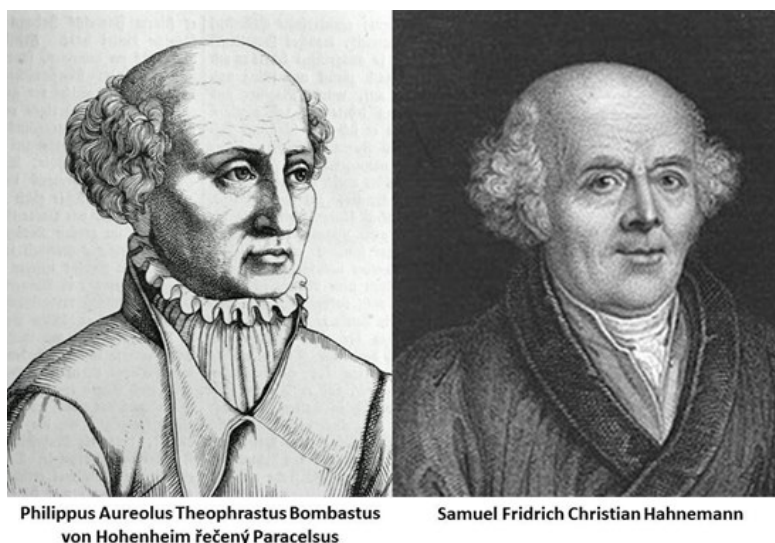
Vedle gnóze se v homeopatii objevují i zřetelné prvky astrologie. Ta sloužila v dávnověku zejména k doptávání se na boží vůli a k sestavování horoskopů. Oběma účelům sloužilo proměnlivé postavení oběžnic Sluneční soustavy. Podle homeopatů diagnostika i terapie z astrologie vycházejí³². Homeopatickou typologii, podle které se předepisují homeopatické konstituční léky, na základě astrologické symboliky rozvinul Leon Vannier, který vycházel z mytologie a mezi prototypy řadil Apollo, Venuši, Saturn, Mars, Jupiter, Merkur, Měsíc a Zemi³³.

Tak např. již zmíněné kovové zlato (homeopatický přípravek (*Aurum metallicum*)) je zcela nereaktivní a při jeho požití ústy se neprojeví žádné účinky, a proto se z něho vyrábí i zubní korunky. Přesto je důležitým lékem v homeopatii, např. u pacientů ambiciózních, se snahou být perfektní, první atd., u kterých tyto sklony, pokud nejsou korunovány úspěchem, vedou k úzkostem, beznadějí a depresím až sebevražedným sklonům a také k hypertenzi. V astrologických představách je totiž zlato symbolem pro Slunce, které je „první“ v celé sluneční soustavě. Dále například uvedený oxid křemičitý (*Silicea*), ačkoli opět nemá žádné účinky, se používá při sklonu ke střevním parazitózám, zhoršujícím se při změnách Měsíce. Fáze Měsíce jsou při působení velmi důležité a podle Jounannyho dochází například ke zhoršení léčby při novoluní a někdy při úplňku⁵. Norland zase přirovnává homeopatický preparát Mercurium (rtuť) k planetě Merkur s tím, že Merkur vládne znamením Bliženců a Panny. Tato znamení podle něho reprezentují transformaci a přeměnu, princip života jako takového a jsou zosobněním a metaforou alchymistického zpracování rtuti. Mezi prostředky používané v homeopatii proto patří například *Mercurius solubilis* (rozpuštěný) a *Mercurius vivus* (žijící, živý)³⁴.

6.3. Alchymie

Smyslem alchymie bylo vydobýt a zachytit odpařující se látky z rostlin a získat z nich tzv. „kvintesenci“ (prapodstatu). V nerostné říši se alchymisté snažili zušlechťovat resp. transmutovat kovy na zlato. V obojím se měla uplatnit i součinnost s lidskou psychikou, a proto se alchymisté snažili o hledání kamene mudrců (*Lapis philosophorum*), pomocí kterého by bylo možné do tohoto procesu aktivně vstoupit. Hmota se v těchto procesech měla zušlechťovat a procházet několika stupni, než dospěla k „dokonalosti“. Alchymista se před svým pokusem nezdědka uváděl pomocí postů a dechových cvičení do tranzu. Paracelsus se již dvě století před Hahnemannem kvintescencí snažil léčit na základě „zákona podobnosti“ nemocí³⁵. Ačkoliv Hahnemann Paracelsa považoval za blouznivce, sám mnohé jeho okultní představy přejal a i dnešní homeopati jej považují za Paracelsova následovníka³⁶. Někteří si dokonce všimají fyzické podobnosti obou představitelů. Jejich portréty uvádí obr. 1.

Kent v homeopatii nahradil název „kvintesence“ pojmem „pralátka“ a ve svých přednáškách uvedl, že když uvažujeme o prapodstatě, „nacházíme se v království pra-

Obr. 1. Paracelsus a Hahnemann

látky“. Prasubstanci podle něho nelze měřit co do kvantity, ale je možné ji posuzovat pouze z hlediska kvality, „pomocí stupňů dokonalosti“. Když při opakovaném podání Sulphur v potenci 55M lék přestal podle Kenta účinkovat, stačí podat potenci CM a účinek se ihned objeví, jelikož látka dosáhla „vyšší kvality“. Prasubstance je pak nadána tvůrčí inteligencí, tzn., že je schopna „poučeně řídit a formovat bytí celého organismu, zvířete, rostliny, či nerostu“²⁶.

6.4. Mesmerismus

Podstatou mesmerismu bylo tzv. magnetizování pacienta magnetizérem, který např. vkládáním rukou přenášel na nemocného svoji „uzdravující energii“. Podle Inglise a Westové cílem Mesmerovy léčby bylo vyvolat u pacienta ztrátu ovládnání mysli a těla (křeče, rozštěpení a katatonické stavy). Autoři v této praxi vidí podobnost v působení šamanů a strokerů a skotský chirurg J. Braid z mesmerismu vytvořil i dnes rozšířenou hypnózu²⁷. Zweig uvádí, že mesmerismus tím, že umožnil vznik hypnózy, dal základ vzniku Freudovy psychoanalýzy³⁸. Stejný, tedy božský původ jako homeopatii připisuje Hahnemann i „mesmerismu“, o kterém napsal, že, je „záračným, nedocenitelným darem božím propůjčeným člověku, který dokáže dotykem i bez něj, ba dokonce i z určité vzdálenosti, pouze prostřednictvím silné vůle přenášet životní sílu zdravého jedince (obdařeného touto silou) na člověka jiného“². Hahnemann dále mesmerismus doporučoval a dosvědčil, že patří do stejné oblasti léčení působením na „životní sílu“ jako homeopatie. Podle Eppenicha po Hahnemannovi zůstal písemný záznam, kde píše, že nejlepších výsledků léčby je možné dosáhnout kombinací homeopatie s mesmerismem³⁸.

7. Postavení homeopatie v České republice

K rozkvětu homeopatie v ČR došlo v 90. letech minulého století. Jednalo se zejména o razantní nástup francouzské školy, kterou reprezentovala firma Boiron. Díky vstřícnosti tehdejšího vedení SÚKL došlo záhy k registraci prvních homeopatik. Roku 1990 byla založena Českomoravská homeopatická společnost (ČMHS) a již o rok později byl uspořádán první homeopatický kurz. V roce 1991 byla ministerstvem zdravotnictví homeopatie prohlášena za lékařskou metodu a ČMHS byla přijata do České lékařské společnosti ČLS JEP, ale v roce 1996 byla pro nevědeckost vyloučena. ČMHS se následně dožadovala anulování vyloučení soudní cestou, avšak soud jejich žalobu zamítl³⁹. V roce 1995 se v Praze konal Světový homeopatický kongres pod záštitou prezidenta republiky.

Vedle francouzské školy se v ČR profilovala i škola anglická, která se přihlásila zejména k esoterické povaze homeopatie. V různých tiskovinách pak probíhaly výměny názorů mezi stoupenci obou škol. Již od roku 1991 se v ČR nalézají i mezinárodní škola klinické homeopatie (CEDH), která působí v přibližně 20 zemích světa a partnersky spolupracuje s 25 různými univerzitami. Za dobu své existence v ČR bylo v jejím rámci vyškoleny okolo 4 tisíc lékařů. Lékaři a farmaceuti získali své homeopatické vzdělání i v jiných kurzech, a to zejména rakouské či anglické homeopatické školy⁴⁰. Zároveň v ČR působí řada dalších institucí, jako Homeopatická společnost, Homeopatická lékařská asociace, Česká lékařská homeopatická společnost a další.

8. Registrace homeopatik v zemích EU

Homeopatické léčivé přípravky jsou registrovány podle zákona o léčivech⁴¹. Většina z nich je registrována tzv. „zjednodušeným postupem“ na základě výše uvedeného zákona a u takto registrovaného přípravku nenalezneme léčebné indikace. Druhým typem jsou homeopatické léčivé přípravky s indikací. Tyto přípravky jsou registrovány dle ustanovení „Řízení o specifických homeopatických přípravcích“. Žadatel musí pouze doložit vhodnost a oprávněnost léčebných indikací a bezpečnost přípravku. To se děje nejčastěji odkazy na homeopatickou literaturu. Zákon o léčivech stanoví, že „u specifických humánních homeopatických přípravků může žadatel o registraci doložit homeopatické použití a léčebné indikace přípravku nebo základních homeopatických látek, ze kterých se přípravek skládá, odkazem na publikace uznávané v členských státech s tradiční homeopatickou praxí nebo výsledky výzkumu, který je označován jako homeopatický způsob prokazování a je založen na podání látky člověku za účelem zjištění příznaků vyvolaných touto látkou“. Nejde tak vůbec o výzkum účinnosti v léčbě onemocnění, ale o pouhý popis příznaků vyvolaných určitou látkou, z níž se následně vyrábí homeopatikum. Ani při jednom z těchto dvou typů registrace homeopatik tak nejsou požadovány důkazy o účinnosti jako u jiných léčivých přípravků. Ani v ČR ani v žádné jiné zemi není při registraci jejich účinnost posuzována (v zemích Evropské unie je jejich registrace upravena směrnici Evropského parlamentu a Rady č. 2001/83/ES, ze které vyplývá princip registrace homeopatik bez ověřování jejich účinnosti). Tím ovšem homeopatika postrádají základní atribut léčiva, tj. prokázanou léčebnou účinnost. V zemích, kde musela homeopatika prokázat při registrační proceduře svoji účinnost jako jiná léčiva, nebyl zaregistrován ani jediný homeopatický přípravek. Historicky jde např. o Norsko, a to do doby, než i zde došlo ke změně legislativy v souvislosti s harmonizací s evropským právem, které zajišťuje registraci homeopatik bez ověřování jejich účinnosti⁴².

Registrace homeopatik se tedy zjevně řídí logickou úvahou, že pokud homeopatikum neobsahuje žádnou léčivou látku, nemůže mít ani nežádoucí účinek. To je sice správná úvaha, nicméně to stejné homeopatikum pak nemůže mít ani žádný žádoucí (léčebný) účinek. Je tedy homeopatická léčba bezpečná? Podle homeopatické literatury se léčba nesprávnými homeopatiky může projevit jak na psychickém, tak tělesném stavu. Může dojít k vyplavení zasutých emocí, případně předčasná je radost z odstranění lupů, když jejich potlačení vyvolá pneumonii⁴³. Jinde se dokonce po užití „nesprávného homeopatika uvádí možnost zhoršení až k exitu (smrti), změny menstruačního cyklu, poruchy spánku trvající déle než týden, zhoršení duševních a povahových symptomů“⁴⁴. Nebo jsou uváděny příklady homeopatik obsahující těžké kovy nebo alkaloidy o nízkém ředění, které mohou vést až k otravě organismu^{45,46}. Dne 30. září 2016 vydala agentura FDA upozornění pro spotřebitele varující před použitím homeopatických zubních gelů a tablet s tím, že představují zdravotní riziko pro děti a kojence⁴⁷.

9. Stanoviska odborných lékařských společností v Evropě k homeopatii

Na základě rozboru homeopatických principů a klinických studií řada odborných lékařských společností v rozvinutých zemích světa homeopatii odmítla jako metodu iracionální a nevědeckou již v 80. a 90. letech minulého století. Negativní stanoviska k homeopatii vydali například představitelé Evropských farmakologických společností a podobné stanovisko zaujala i vědecká rada německé Spolkové lékařské komory. Kriticky se k homeopatii staví rovněž dokumenty Německé společnosti pro farmakologii a toxikologii, stejně jako závěry pracovní skupiny pro alternativní terapie Britské lékařské společnosti. S odůvodněním nevědeckosti a neprůkaznosti metody homeopatii a jejich společností nebývají ve světě přijímáni do renomovaných lékařských společností. Také Stálý výbor lékařů Evropského společenství, sdružující lékařské organizace zemí EU, homeopatii řadí mezi metody, jejichž principy nejsou vědecky doložené⁴. Nověji podaly záporná stanoviska k homeopatii například Národní rada pro zdravotní a lékařský výzkum v Austrálii⁴⁸, Ruská akademie věd⁴⁹ nebo Poradní sbor evropských akademií věd⁵⁰.

10. Ekonomické aspekty užívání homeopatie

Přes nepříznivé hodnocení ze strany vědecké medicíny se někdy ve prospěch homeopatie uvádí, že pomáhá jako výborné placebo. K tomu je ovšem nutno dodat, že takové placebo je velmi drahé. Nedávná studie v časopise PLoS One prokázala, že náhrady na zdravotní péči pacientů léčených homeopatiky oproti pacientům léčených klasickými léky (sledováno bylo více než 40 000 jedinců po dobu 33 měsíců) jsou mnohem vyšší⁵¹. Tuto skutečnost již dříve potvrdily závěry velké německé zdravotní pojišťovny Techniker Krankenkasse⁵². Vedle statisticky neprokázané účinnosti a nevědecké argumentace se tak dalším negativem homeopatie stává i ekonomické hledisko.

11. Závěr

Homeopatie je nejrozšířenější metodou alternativní medicíny. S homeopatiky se můžeme setkat v lékárnách, v nemocnicích i u řady léčitelů. Učí se na vysokých školách, např. na obou českých farmaceutických fakultách. Nicméně o jejím duchovním původu, výsledcích klinického hodnocení a často i vnitřních rozporech se zde obvykle nemluví. Bylo by jistě správné širší odborné veřejnosti, studentům, lékařům a farmaceutům poskytnout ucelenější přehled poznatků. Tento článek se o to v omezené míře snaží.

LITERATURA

1. <https://boiron.cz/cs/32-historie-homeopatie-v-cr>, staženo 12. 6. 2019.
2. Hahnemann S.: *Organon racionální léčby*, Alternativa, Praha 1993.
3. Aversa R., Petrescu R. V., Apicella A., Petrescu F. I.: *AJEAS* 9, 1164 (2016).
4. Heřt J., Bíba V., Franc A., Hnízdil J., Kubica Z., Pláš-

- ek J.: *Homeopatie: clusterová medicína, anthroposofická medicína: medicína pro třetí tisíciletí?*. Lidové noviny, Praha 1997.
5. Jouanny J.: *Materia Medica Homeopathica*, Vodňář, Praha 1992.
 6. Hill C., Doynon F.: *Rev. Epidemiol. Sante Publique* 38, 139 (1990).
 7. Kleijnen J., Knipschild P., Riet, G.: *Br. Med. J.* 302, 316 (1991).
 8. Barnes J., Resch K. L., Ernst, E.: *J. Clin. Gastroenterol.* 25, 628 (1997).
 9. Clausius N.: *Kontrollierte klinische Studien zur Homöopathie: eine systematische übersichtsarbeit mit metaanalyse*. KVC-Verlag, Essen 1998.
 10. Hendl J.: *Cas. Lek. Cesk.* 141, 235 (2002).
 11. Ernst E., Pittler M. H.: *Arch. Surg.* 133, 1187 (1998).
 12. Cucherat M., Haugh M. C., Gooch M., Boissel J. P.: *Eur. J. Clin. Pharmacol.* 56, 27 (2000).
 13. Ernst E.: *Br. J. Clin. Pharmacol.* 54, 577 (2002).
 14. Mathie R. T., Lloyd S. M., Legg L. A., Clausen J., Moss S., Davidson J. R., Ford I.: *Syst. Rev.* 3, 142 (2014).
 15. Shang A., Huwiler-Müntener K., Nartey L., Jüni P., Dörig S., Sterne J. A., Egger M.: *Lancet* 9487, 726 (2005).
 16. Davenas E., Beauvais F., Amara J., Oberbaum M., Robinzon B., Miadonnai A. P., Belon Sainte-Laudy J., Poitevin B., Benveniste J.: *Nature* 6176, 816 (1988).
 17. Plášek J.: *Pokroky Mat., Fyz. Astron.* 43, 1 (1998).
 18. Abgrall J. M.: *Healing or stealing?: medical charlatans in the new age*. Algora Publishing, New York 2007.
 19. Suslick K. S., Hammerton D. A., Cline R. E.: *J. Am. Chem. Soc.* 108, 5641 (1986).
 20. Bonavida B., Tsuchitani T., Zigelboim J., Berek J. S.: *Gynecol. Oncol.* 38, 333 (1990).
 21. Wijk R. W. F.: *The similia principle. an experimental approach on the cornerstone of homeopathy*. KVC Verlag, Essen 2006.
 22. Lenger K.: *Subtle Energies & Energy Medicine* 15, 243 (2006).
 23. Atmanspacher H., Römer H., Walach H.: *Found. Phys.* 32, 379 (2002).
 24. Witt C.: *Physikalische untersuchung homöopathischer hochpotenzen*. 1. vyd. KVC Verlag, Essen 2006.
 25. <https://www.zdravotnickydenik.cz/2018/10/homeopatie-podvod-upozornili-skeptici-pak-se-pokusili-predavkovat/>, staženo 12. 6. 2019.
 26. Kent J. T., v knize: *Přednášky o homeopatické léčbě*, str. 36. Alternativa, Praha 1993.
 27. <https://rozmer.sk/sk/articles/show/31>, staženo 12. 6. 2019.
 28. Forsyth N.: *The old enemy: Satan and the combat myth*. Princeton University Press, Princeton 1989.
 29. Dethlefsen T.: *Osud jako šance*, Svoboda, Brno 1992
 30. Čehovský J.: *Vic než léčba – Homeopatie*, Alternativa, Praha 1994.
 31. Čehovský J.: *Regenerace* 3, 21 (1996).
 32. Cousset F.: *Folia Homeopath. Bohem.* 2, 45 (1994).
 33. <https://homeopathic.com/product/typology-in-homeopathy/>, staženo 12. 6. 2019.
 34. Norland M.: *Homeopatie* 8, 4 (1995).
 35. <https://rozmer.sk/sk/articles/show/592>, staženo 12. 6. 2019.
 36. Clarke J. H.: *Lancet* 200, 1233 (1922).
 37. Inglis B., West R.: *Průvodce alternativní medicinou*, Zemědělské nakladatelství Brázda, Praha 1992.
 38. Eppenich H.: *British Homeopathic Journal* 84, 110 (1995).
 39. <https://www.homeopatickepripravky.cz/homeopatie-v-cr/>, staženo 12. 6. 2019.
 40. <https://boiron.cz/cs/32-historie-homeopatie-v-cr>, staženo 12. 6. 2019.
 41. <http://www.sukl.cz/sukl/legislativa-ceske-republiky>, staženo 12. 6. 2019.
 42. <https://legemiddelverket.no/english/regulatory-affairs/homeopathic-medicinal-products/homeopathic-medicinal-products-for-human-and-veterinary-use-registration-provisions-in-norway>, staženo 12. 6. 2019.
 43. Krejčová G.: *Med. Rev.* 6, 17 (1994).
 44. *Folia Homeopath. Bohem.* 1, 9 (1993).
 45. Posadzki P., Alotaibi A., Ernst E.: *Int. J. Clin. Pract.* 66, 1178 (2012).
 46. Olujohungbe A., Fields, P. A., Sandford A. F., Hoffbrand A. V.: *Postgrad. Med. J.* 70, 764 (1994).
 47. <https://www.fda.gov/news-events/press-announcements/fda-warns-against-use-homeopathic-teething-tablets-and-gels>, staženo 12. 6. 2019.
 48. <https://theconversation.com/no-evidence-homeopathy-is-effective-nhmrc-review-25368>, staženo 12. 6. 2019.
 49. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-academy-of-sciences-homeopathy-treatments-pseudoscience-does-not-work-par-magic-a7566406.html>, staženo 12. 6. 2019.
 50. https://www.easac.eu/fileadmin/PDF_s/reports_statements/EASAC_Homeopathy_statement_web_final.pdf, staženo 12. 6. 2019.
 51. Ostermann J. K., Reinhold T., Witt C.: *PLoS One* 10, e0134657 (2015).
 52. <https://www.zdravotnickydenik.cz/2015/08/homeopatie-prodrazuje-peci-zjistili-v-nemecku/>, staženo 12. 6. 2019.
- A. Franc^a and V. Bíba^b** (^a Department of Pharmaceutics, Faculty of Pharmacy, University of Veterinary and Pharmaceutical Sciences Brno, ^b Law Office JUDr. PharmDr. Vladimír Bíba, Prague): **Is Homeopathy a Scientific Discipline?**
- Homeopathy is the most common method of alternative medicine. Homeopathic remedies can be found in pharmacies, hospitals and in praxes of many healers. Homeopathy is taught at universities, e.g. at both of the Czech pharmaceutical faculties. However, its spiritual origin (mostly in gnosis, astrology and alchemy), the results of clinical trials and many internal contradictions are usually not discussed there. It would be useful to provide a more comprehensive view on homeopathy for a wider professional public, students, doctors, and pharmacists. This article tries to do this to a limited extent.
- Keywords: homeopathy, science, clinical studies, occultism